

Exkurze do varhan arciděkanského kostela v Domažlicích

Současnost

Velkým finančním přispěvatelem na stavbu nových varhan byl P. Šindelář, farář v Milavčích, kam se přestěhovaly a dosud slouží varhany ze zrušeného kostela sv. Antonína na Dolejším předměstí. Tyto varhany postavila v roce 1890 firma bratří Mälcerů z Kutné Hory, mají 5 rejstříků v manuálu a 1 v pedálu a jejich přestěhování provedl Jakub Konrády z Domažlic.

Původní skříň Gartnerových varhan doznaly změny stavebního uspořádání. Skříň v zábradlí je dnes „pouze dekorací“, neobsahuje žádnou funkční součást varhan. Nový hrací stůl byl umístěn do středu kruchty blíže k hlavním skříňím varhan a je tak samostatně stojící skříň. Vynutila si to potřeba zkrácení vzdálenosti mezi ním, jakožto ovládacím centrem a píšťalištěm varhan, kvůli zřízení ovládacího vedení. Píšťaly hlavního stroje – 1.manuálu zůstaly rozděleny na C a Cis stranu v hlavních věžovitých skříňích varhan. Ty byly ve spodní části o 23 cm rozšířeny na úroveň vnějších boků horních částí skříňí. Do těchto rozšířených částí skříňí, které tak ztratily do detailu gartnerovský barokní tvar, byly zapuštěny vzdušnice – píšťaliště o 122 cm pod úroveň prospektových píšťal, tedy pod původní úroveň svého umístění. Pedálové rejstříky byly vystavěny nikoliv za těmito skříňemi ve stejném tónovém uspořádání jako manuálové registry, ale chromaticky uceleně vystavěny na epištolní straně mezi skříňí varhan a obvodovými zdmi kostela. Prostor za skříňí varhan na evangelijní straně kostela je zastavěn uzavřenou žaluziovou skříňí s píšťalištěm 2.manuálu. Žaluziové zařízení, zavřením umožňující tlumení zvuku tohoto manuálu, je ve stropu této skříňě. Celý prostor varhan za původními skříňemi je zakryt dostavěnou skříňí varhanáře Petra.

Nástroj pak prošel běžným provozem a časem vynucenými opravami, které však nijak nezměnily jeho podobu a uspořádání, jak je mylně uvedeno nejen v publikaci „Dějiny kostelů a kaplí domažlické farnosti“. Firma Melzer z Kutné Hory je uváděna jako stavitel nebo přestavovatel Petrových varhan. Pravda je, že tato firma je jednou z firem zajišťujících jejich opravy. Dále se na opravách varhan podílel Jakub Konrády z Domažlic, František Bílský z Prahy, Karel Heger z Hořovic a pan Stanislav Havlík, který měl varhanářství v Mostě a na důchod odešel ke své dceři do Dobříkova. Po něm jsem péči o nástroj převzal já.

Na přelomu 80. a 90. let minulého století jsem provedl generální opravu nástroje prověřením a opravou všech dostupných a rozebíratelných částí varhan. Zvuková podoba nástroje byla dost „zdevastovaná“, nástroj byl nepřiměřeně hlučný, řinčivý. Po padesátých letech minulého století nahrazující zvuk orchestrálních nástrojů, které svatocecilská a později cyrilská reforma z používání v kostele při liturgii vyloučily, ve kterémto zvukovém slohu je nástroj vystavěn, již oposlouchal a zesílením zvuku rejstříků v jejich horních tónových polohách bylo snahou přiblížit se zvonivému stříbřitému zvuku vysokotónových rejstříků varhan barokních, které rovněž upadly v polovině 19. století v nemilost reformátorů církevní hudby. Tyto úpravy píšťal zesilující jejich hlas byly však ke škodě jejich barvě tónu. Téměř u všech rejstříků, zejména 1.manuálu, jsem musel 6-24 kovových píšťal od horního konce tónové škály přestavět, tj. rozletovat tělo píšťaly od její nohy, tělo a ústí lábia zkrátit, abych tak dosáhl možnosti zeslabení zvuku píšťal a návrat do jejich původní zvukové barvy. Nemohl jsem toto ale udělat u píšťal, které mají cínové tělo a zinkovou nohu. Zde hrozilo rozlítí stěn cínového těla dříve, než se pro potřeby letování zahřál zinkový materiál nohy.

Nejpotřebnějším zásahem do varhan bylo zastavení devastujícího působení dřevokazného červotoče. Zasažené vzdušnice, technické zařízení vpouštějící vzduch do píšťal, již kvůli červotoči nefungovaly správně a z některých dřevěných píšťal přes veškeré zásahy již nikdy nebude znít plný tón. Dřevěné části varhan do sebe nasáklly 240 litrů napouštědla proti působení červotoče. Píšťaly a píšťalnice, tj. desky, na kterých píšťaly stojí, jsem vyspároval a nakonzervoval šelakovým nátěrem. Všechny kovové zinkové píšťaly mají povrch upravený barvou. Není bez zajímavosti, že světlé hlavní skříňe mají tmavší odstín prospektových píšťal a tmavá skříň v zábradlí má píšťaly se světlejším odstínem. Je to jediný kontrast, který těmto barokním skříňím svědčí. Nabyt to ale můj prvotní záměr, spíše nějakým vyšším řízením došla po nastříkání prospektových píšťal hlavních skříňí barva a nebyla k sehnání další se stejným odstínem.

Nástroj jsem po technické stránce doplnil o technická zařízení nutná pro interpretaci varhanní literatury všech hudebních epoch, zejména interpretace současné varhanní literatury nebyla s funkčním principem hracího stolu možná. Rovněž intonaci zvuku varhan jsem se snažil přetvořit, aby vyhovovala všem hudebním epochám varhanní literatury. Současný zvuk varhan není tedy zcela úplně srovnatelný s původním nastaveným zvukem varhanáře Petrem, tedy ryze romantickým. Ani já s ním nejsem zcela spokojen, ale to je otázka pouze běžného zásahu zkušeného intonéra bez nutnosti další konstrukční změny píšťal. Tím zkušeným intonérem pochopitelně nejsem, a při mé práci více působilo vedení od Boha než moje schopnosti a vědomosti.

Před dvěma léty byl panem Markem Vorlíčkem sehnán a nainstalován starší varhanní ventilátor, který je vzhledem ke své nižší hlučnosti umístěn přímo v prostoru varhan a odpadá tak na varhany neblahé působení rozdílu teploty a vlhkosti vzduchu mezi prostorem varhan a prostředím na půdě. Tento ventilátor nahradil ventilátor firmy Melzer, který pro svoji hlučnost musel být umístěn na půdě. Při této instalaci rovněž pan Vorlíček provedl nejnnutnější opravu na těsnosti měchu.

František Milfort